

Edebî Eleştiri Dergisi

(Journal of Literary Criticism)

ISSN: 2602-4616

Cilt II, Sayı I, Nisan 2018

YÜKLENME TARİHİ: 31.03.2018 KABUL TARİHİ: 23.04.2018 YAYIN TARİHİ: 30.04.2018

Ferhat KORKMAZ
Dr. Öğretim Üyesi Batman
Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
korkmaz1871@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0305-6942

SERVET-İ FÜNÛN ŞAİR VE YAZARLARININ TRANSVAAL (BOER) SAVAŞLARI KARŞISINDAKİ TUTUMU HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA

AN EXAMINATION ABOUT
THE APPROACH OF SERVET-İ
FÜNÛN POETS AND WRITERS ON
SOUTH AFRICAN WARS

ÖZ

İngilizlerle Hollandalılar arasında 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında Güney Afrika'da cereyan eden bir dizi çarpışmaya Transvaal veya Boer Savaşları adı verilmektedir. Jön Türk hareketine mensup İsmail Kemal (Vlora) Bey'in önderliğinde hazırlanan ve İngilizlerin Güney Afrika'da zafer kazanmasını tebrik eden bir bildirinin 1899 yılında İngiliz elçiliğine sunulması sonrasında yaşanan sürgün ve tartışmalara "Transvaal Meselesi" adı verilmiştir. Servet-i Fünûn Edebiyatına mensup İsmail Safâ, Hüseyin Sîret, Tevfik Fikret ve Mehmed Rauf'un da imzaladığı bildiriye edebiyat tarihi araştırmalarında da önemli yer ayrılmıştır. Servet-i Fünûn sanatçıları ve aydınlar, desteklediklerini sundukları İngilizlerin yerli halka karşı uyguladıkları savaş politikaları nedeniyle eleştirilmişlerdir. Çalışmamızda Transvaal Savaşlarının gerçek mahiyetinin yanı sıra Servet-i Fünûn şair ve yazarlarının yaşanan hadiseler karşısındaki tutumu ve bu konu hakkında sanatçı ve araştırmacılar tarafından yapılan değerlendirmeler ele alınmıştır. **Anahtar Kelimeler:** Transvaal Savaşları, Servet-i Fünûn Edebiyatı, İngiliz Elçiliği, Bildiri.

ABSTRACT

A series of struggles between the British Army and the Dutch migrants during the late 19th and early 20th centuries in South Africa are called Transvaal or Boer Wars. A memorandum congratulating the English victory in South Africa was presented to the British embassy in 1899 by the leadership of İsmail Kemal (Vlora) Bey, a member of Jeunne (Young) Ottoman Movement and after that exile and discussions were experienced. Therefore, history and literature researches have called that as "Transvaal Issue". An important place is reserved in the literature history researches to the memorandum which is also signed by the members of Servet-i Fünûn Literature named İsmail Safa, Hüseyin Sîret, Tevfik Fikret and Mehmed Rauf. The British imposed war policies against the Africaners. The memorandum caused controversy between Turkish authority and intellectuals. The Servet-i Fünûn's writers and poets are criticized for supporting British victory with the memorandum in war against Boer's who are mercilessly crushed by the British forces. Therefore, Servet-i Fünûn artists and intellectuals were criticized for supporting the British Army. In our work, the attitude of Servet-i Fünûn writers and poets towards the experienced events and evaluations made by artists and researchers on this subject have been discussed, as well as the true nature of the Transvaal Wars. **Keywords:** South African Wars, 19th Century Turkish Literary, British Embassy, Memorandum.

1.Giriş

Transvaal, bugün Güney Afrika Cumhuriyeti sınırları içinde kalan bir bölgenin adıdır. Coğrafi keşifler sonrasında çeşitli Avrupalı sömürgeci milletlerin arasında el değiştiren bu bölge 19. yüzyılda Hollandalı sömürgecilerin hâkimiyeti altına girmiştir. İngilizler ise geniş sömürge toprakları içinde kalan küçük devletçikleri de kendi egemenlikleri altında almak istemişlerdir. Bu yüzden Transvaal Savaşları İngilizlerin dünyadaki sömürge topraklarını genişletme arzusunun bir parçası olarak görülmelidir. İngilizlerin giriştikleri bu savaşta uyguladıkları kimi politikaları savunmak ve dünya kamuoyunu yanına çekebilmek maksadıyla çeşitli ülkelerde kendi propagandasını yapmışlardır. “Üzerinde güneşin batmadığı” bir sömürge imparatorluğu olma iddiasındaki İngiliz Devleti, yüzyılın sonlarında işgal ettiği topraklarda Müslüman unsurları yanına çekebilmek maksadıyla hilafetin merkezinde de propaganda yapmak istemekle şüphesiz ki önemli politik faydalar amaçlamıştır. İsmail Safâ, Hüseyin Sîret, Tevfik Fikret ve Mehmed Rauf gibi Servet-i Fünûn Dönemi sanatçılarının siyasî faaliyetlerine değinilirken Transvaal Savaşlarına ve bu savaşlar sırasında İngilizleri destekleyen imzalı bildiriye önemli bir yer ayrılmaktadır. İngiliz elçiliğine sunulan bildiri nedeniyle İsmail Safâ, Hüseyin Sîret, Tevfik Fikret ve Mehmet Rauf eleştirilmiştir.

Jön Türk hareketine mensup olan İsmail Kemal Bey, Osmanlı Devleti'nin diğer Avrupa devletlerine karşı İngilizlerle ittifak kurmasını savunmuş bir şahsiyettir. İsmail Kemal, İngilizlerin Müslüman milletlere dost olduğu iddiasını öne sürmüştür. İsmail Kemal Bey, kurduğu birtakım irtibatlarla İngilizlerle yakınlaşmış ve bu yakınlaşma çerçevesinde dönemin genç aydın ve sanatçıları da yanına çekerek İstanbul'da İngilizlere destek mahiyetinde bir harekete girişmek istemiştir. Şüphesiz ki Jön Türklerin Osmanlı ülkesinde meşrutiyeti yeniden ilan etme ve yönetimi ele geçirme çalışmalarının bir parçası olan İngilizlere imzalı bir bildiriyle¹ destek olma fikri, bu gençlerin kendi başlarına ürettikleri bir teatiden başka bir hareket intibahı uyandırmaktadır. Nitekim Hüseyin Cahit Yalçın (1999), *Edebiyat Anıları*'nda İsmail Kemal Bey'den şöyle söz eder: “Bir İsmail Kemal Bey varmış. Özgürlük uğrunda çaba gösteren yiğitlerden... İngiltere elçiliğiyle ilişkisi varmış.” (s.149).²

Ortaya konulan çalışmalarda Transvaal Savaşlarının gerçek mahiyeti ve bu savaşlar sebebiyle yapılan İngiliz propagandası ile Boerlerin gerçek kimlikleri konusunda yeterli bir açıklamaya yer verilmediği görülmektedir. Konunun daha iyi aydınlatılabilmesi amacıyla çalışmamızda ilkin Transvaal Savaşları ve bu savaşları sona erdiren Vereeniging Anlaşması üzerinde durulmaktadır.

2.Transvaal Savaşları ve Vereeniging Anlaşması

17. yüzyıldan itibaren İngiliz ve Hollandalı beyaz asıllı emperyalistler, Güney Afrika'da kendi kolonilerini kurmuşlardır. Yeni Çağ'dan itibaren Güney Afrika'nın zenginliklerini paylaşma ve ticaret

¹ Her ne kadar pek çok kaynakta bu bildiriden “mektup” veya “dilekçe” olarak bahsedilse yazının esas mahiyeti imzalı bir bildiridir.

² İsmail Kemal Bey'in İngiliz Elçiliğiyle ilişkisi vesikaya muhtaçtır.

yollarını ellerinde bulundurma amacıyla Güney ve Kuzey Amerika’da olduğu gibi bu bölgede de zaman zaman koloni savaşları cereyan etmiştir. Bölgenin iki güçlü sömürgeci gücü olan Hollandalı ve İngilizler belli yerlerin hâkimiyetini ele geçirmişlerdir. Güney Afrika’daki Hollandalılara “Boer”ler deniliyorken İngilizlere de “Rooinek”ler adı verilmiştir. Hâkimiyet alanlarını genişletme arzusunda olan İngilizler, 19. yüzyıl boyunca Hollandalı sömürgecilerin işledikleri değerli maden yataklarına da göz dikerek bütün Güney Afrika’yı ele geçirmek istemişlerdir. Transvaal adı verilen Güney Afrika Cumhuriyeti (South African Republic) ile Özgür Turuncu Devleti (Orange Free State) İngilizlerin bölgede hâkimiyet kurmasına karşı çıkararak bağımsızlıklarını korumak ve sürdürmek istemişlerdir (Thompson, 2001, s.111-115).

Transvaal Savaşları³ olarak kayda geçen hadise, İngiliz ve Hollandalılar arasında 1899-1902 yılları arasında cereyan eden savaşlardan ibarettir. Transvaal Savaşları bir dizi göğüs göğüse çarpışma ve kuşatmadan oluşur (van Heyningen, 2015, s.1002). Thompson (2001), yerli-siyahi Afrikalıların İngiliz ve Hollandalı sömürgecilere karşı başlangıçtan beri mücadele ettiğini ifade eder (s.122-123). Transvaal Savaşları ise “beyaz adam”ın kendi arasında hesaplaşması olarak değerlendirilse de incelediğimiz pek çok yabancı kaynakta⁴ Güney Afrika’nın asıl sahipleri olan siyahilerin de her iki tarafın saflarında savaşa katıldığı dile getirilmektedir.

Güney Afrika Cumhuriyeti ve Özgür Turuncu Devleti’nin ellerinde bulundurduğu topraklar, İngilizlerinkine göre son derece azdır. Ama sömürge toprakları içinde kalan bu iki devletçiğin toprağı İngilizlerce ele geçirilmek istenir. 88 bin kişiden oluşan Boer savaşçıları 450 bin kişilik İngiliz ordusuna karşı başlangıçta zafer kazanır. İlk çarpışmalarda İngilizlerin savaşı kaybetmesinin nedenlerinden en önemlisi ordu sevk etmede ağır davranmalarıdır (Thompson, 2001, s.141-142). İngilizler savaşı erken bitirmek ve savaştıkları insanlara yardımcı olabilecek her şeyi yok etmek istediklerinden “Scorched Earth Policy” adlı tavrini yürürlüğe koyar. Olağanüstü hâl koşulları için uygulanan bu tavrine göre, Boerlere ait tarlalar ve evcil hayvanlar başta olmak üzere her türlü yaşamsal varlığa el konulur. Boerlere ait evler yakılıp yıkılır. Kadın ve çocuklar da esir olarak kamplara götürülür. Modern dünya tarihindeki ilk toplama kampları İngilizler tarafından “Africaners” olarak adlandırılan Hollanda asıllı kadın ve çocuklar için kurulur (Thompson, 2001, s.142).

“Scorched Eart Policy”ye dayanılarak kurulan kamplara gayr-i insani yaşam koşulları hâkimdir. Çadırlar gereğinden fazla kalabalık olup et, sebze ve süt gibi temel besin malzemeleri kampta toplanan kadın ve çocuklara hiçbir şekilde sağlanmamıştır. Tıbbî malzemeler de gereğince karşılanmamış; bunun sonucunda toplama kamplarındaki insanlar yetersiz beslenme ve salgınlar nedeniyle sıtma, tifo ve dizanteri gibi hastalıklara

³ Transvaal Savaşları olarak adlandırdığımız bu savaş, çeşitli kaynaklarca “Güney Afrika Savaşları”, “Anglo-Boer Savaşları” veya “Boer Savaşları” olarak da adlandırılmaktadır.

⁴ Leonard Thompson da bu görüştedir.

yakalanmış ve ölüme itilmişlerdir.⁵ Kayıtlara geçen bilgilere göre toplama kamplarına alıkonulan kadın ve çocuklardan yüzde 81'i olan 28 bin kişi ölmüştür. (Thompson, 2001, s.142-143). “Scorched Earth Policy” nedeniyle Boerler savaşı kaybetmiş ve İngilizlerle anlaşma yapmak zorunda kalmışlardır⁶. Boerler ve İngilizler arasında yapılan Vereeniging Anlaşması'na göre Hollandalıların dillerinin korunmasına, mülkiyet haklarına uyulmasına, Boerlere kendilerini yönetme haklarının tanınmasına ve Boerler tarafından kurulacak olan yeni hükûmetçe siyahilere ve kölelere herhangi bir hak tanınmayacağına dair karar verilmiştir. Savaşın sonucunda İngilizler 5000 askerini; buna karşılık Boer tarafı 3700 askerini kaybetmiştir (Thompson, 2001, s.144). İngiliz ve Boerler, Transvaal Savaşlarının beyazlar arasında cereyan ettiğini ve siyahi Afrikalıları kullanmadıklarını öne sürseler de gerçekte her iki taraf da kendi saflarında siyahileri barındırmış ve çarpışmalarda kullanmışlardır (Thompson, 2001, s.143).

Transvaal Savaşlarından sonra da İngilizler Güney Afrika'da çoğunluğu elde edememiş; ancak en güçlü aktör olarak sahadaki varlığını sürdürmüşlerdir. Boer ve Rooinekler arasındaki sorun II. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür, bu savaş nedeniyle sonraki yıllarda iki toplum arasındaki kutuplaşmalar artmıştır. Almanlar Transvaal Savaşları sırasında Boerlere yardım ettiğinden bu toplum tarafından sempati kazanmışlardır. Nitekim Transvaal Savaşları bir yönüyle Afrika'daki sömürgecilik faaliyetlerinin I. ve II. Dünya Savaşları açısından erken dönem çarpışmalarından biri olarak değerlendirilebilir.⁷ Boerler, Afrika'da İngiliz hegemonyasına karşı Alman hegemonyasını savunmuş ve Almanların yanında yer almışlardır. II. Dünya Savaşı'ndan Boer ve İngilizler tarafından kurulan siyasal partiler, siyahilere karşı ayırım yapmayı sürdürmüş, “Apartheid” olarak bilinen ayırımcılık yasalarını uygulamışlardır. Buna göre, siyahilerin kentlerde yaşamasına engel olunmuş, eğitim almalarına izin verilmemiş, beyazlarla aynı okulda okumaları ve beyaz-siyahi evliliği yapmaları yasaklanmıştır. Dolayısıyla 1994'e kadar uygulanan Apartheid, Boer ve İngilizlerin ortaklaşa savundukları sistematik bir ayırımcılık politikası olarak uygulanmıştır. (Erişim tarihi: 20.03.2018, mschaga.pbworks.com/f/Anglo-Boer+War).

3.Bildirinin Hazırlanması

Servet-i Fünûn sanatçıları bilindiği gibi II. Abdülhâmid yönetimine muhalif durmuşlar, Jön Türklerle yakın temas içine girmişlerdir. Güney Afrika'da 1899 yılında kadın ve çocukları kamplara toplandıkları sırada İngiliz Devleti ve Kraliçe Victoria'ya destek sunmak üzere başta İsmail Kemal Bey olmak üzere Tevfik Fikret, İsmail Safâ ve Hüseyin Sîret gibi aydın ve sanatkâr gurubu bir bildiri kaleme almış ve bu bildiriye İngiliz Elçiliğine takdim etmek istemişlerdir. Tartışma da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda, yerli halka karşı sistematik ayırım politikaları uygulayan Batılı iki güçten Boerlerin Afrikalı mazlum bir halk

⁵ Transvaal Savaşlarının ortaya çıkardığı insani krizi Elizabeth van Heyningen “The South African War as humanitarian” adlı makalesinde detaylı olarak aktarmaktadır.

⁶ Bu savaşlarda yaşanan insanlık dışı koşullar hakkında Louis Creswicke'in *South Africa and the Transvaal War* adlı eserine müracaat edilebilir.

⁷ Nitekim Thompson (2001), *The History of South Africa* adlı eserinde buradaki Alman-İngiliz çekişmesi konusunda detaylı bilgi verir (s.114).

olduğu yönünde bir ön yargıya yer verildiği görülmektedir. Tabii burada, İngilizlerin Boerlere uyguladıkları savaş politikalarını da dikkate almak gerekir. Bunun gibi başka bir tartışma konusu da İngilizlerin savaş sırasında toplama kampı uygulamalarına kadar varan birtakım sert politikalarıdır.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal ve Kenan Akyüz; İsmail Kemal Bey'in başını çektiği bir grubun İngilizlere kazandıkları savaş nedeniyle bir tebriknâme yazmak ve bildiri yayımlamak amacıyla Ali Galip Bey'in Rumeli Hisarı'ndaki evinde toplandıklarını ifade etmiştir (İnal, 2002, s.2178 ve Akyüz, 1947, s.63). Hemen bütün kaynaklar bu toplantının elçiliğe sunulacak bildirin ilk çalışması olduğu yönünde görüş birliği içindedir. Bu ilk toplantıya katılanlar arasında İsmail Safâ, Hüseyin Sîret, Tefik Fikret ve Ubeydullah Efendi bulunmaktadır. Hüseyin Cahit Yalçın, Transvaal Savaşlarında Osmanlı aydın ve sanatçılarının İngilizlere destek olduğunu göstermek amacıyla İngiliz elçiliğine mektup gönderme fikrinin İsmail Kemal Bey'e ait olduğunu ifade etmiştir: "Ülkede özgürlüğün ve meşrutiyetin kuruluşu için İngiltere'nin arkalama ve araya girmesini sağlamaya çalışıyormuş. Birçok kez elçi katında ricalarda ve girişimlerde bulunmuş. Ama elçi, ülkeden hoşnut bulunduğunu söylüyormuş. Eğer ülkede bir gençlik eylemi, bir uyanma işareti görülürse, izlenen amaç bakımından pek yararlı sonuçlar doğabilirmiş. İsmail Kemal Bey, bu hareketi göstermek fırsatının çıktığı düşüncesindeymiş." (Yalçın, 1999, s.149). Kenan Akyüz (1947) de gençlere önderlik eden ve bildirin sunulmasını isteyenlerin başında İsmail Kemal'in bulunduğunu ifade etmiştir: "Bunlardan biri, İsmail Kemal adında bir zattı ve «Hürriyet mücahidi» olarak geçinmekteydi. Bir gün, eski elçilerden Galip Beyin evinde Nâzım Paşa, Sîret, İsmail Sefa, Cahit ve Ubeydullah Efendi'nin de hazır buldukları bir toplantıda İsmail Kemal Transvâl Harbi münasebetiyle memleket aydınları tarafından İngiltere elçiliğine zafer temennisi şeklinde bir muhtıra verildiği takdirde, bunun İngiltere üzerinde çok iyi bir etki yapacağını ve istibdadın yıkılması hususunda İngiltere'nin işe karışmasını sağlayabileceğini, söyledi. Bu çocukça düşünce, nedense, rağbet gördü ve İsmail Kemal bu muhtıranın bir karalamasını yaptı." (Akyüz, 1925, s.63)⁸

II. Abdülhâmid'e karşı muhalefet eden ve bu muhalefeti yabancı ülkelerin desteğini alarak güçlendirmek isteyen Prens Sabahattin önderliğindeki liberal aydın grubu, Kırım Savaşı'ndan itibaren Ruslara karşı Osmanlıları destekleyen İngilizlere karşı kendilerini borçlu hissediyordu (Çoruk, 2005, s.14-15). Hatta Rıfat Müeyyed, Nazım Paşa'nın da bulunduğu bir ortamda genç aydınların Güney Afrika Savaşlarında İngilizlerin yanında Boerlere karşı savaşmak istediğini şu özlere dile getirmiştir: "Yahu biz ne kansız, nankör insanlarız! Bu sırada İngiltere'ye muavenet etmek lâzım değil mi? Resmen bir ordu göndermeye Abdülhâmid mani olsa bile Trablus'taki ve Arabistan'daki zabitan gönüllü gönüllü gitmeli değil mi? Daha doğrusu hepimiz gitmeliyiz." (Çoruk, 2005, s.14)

⁸ Hüseyin Sîret üzerine çalışma yapmış olan Turan Karataş (2011) da Hüseyin Sîret'in gözaltına alındığı sırada verdiği ifadeden yola çıkarak bildiriye elçiliğe sunma fikrinin İsmail Kemal Bey'e ait olduğunu dile getirmiştir (s.25).

Şükrü Hanioğlu'na göre 20 Kasım 1899 tarihinde İsmail Kemal Bey, İngiliz Büyükelçisi Sir Nicolas O'Connor'a bir mesaj ileterek ziyaret etme düşüncesini iletmış; Büyükelçi de Osmanlı yönetimine muhalif olan bir Jön Türk heyetini kabul etmesinin mümkün olamayacağını ifade etmiştir (Hanioğlu, 1985, s.336). İsmail Kemal Bey, ziyaretinin siyasî amaçlı olmadığını, asıl sebebinin sempati amaçlı olduğunu bildirdikten sonra kabul görür ve İsmail Kemal Bey'in önderliğinde bir grup "yazar, ulemâ ve devlet memuru" bu ziyareti gerçekleştirir ve Boer Meselesi konusunda yazılan bildiri İngiliz Büyükelçi Sir Nicolas O'Connor'a takdim edilir (Hanioğlu, 1985, s.336). Turan Karataş (2011), aydın ve sanatçıların bu "tebriknâme veya dilekçe" ile İngiliz Elçiliğine II. Abdülhâmid'in İngilizlere karşı yürüttüğü düşmanca tavrın halkın görüşü olmadığını deklare etmek istediklerini ifade etmiştir (s.27-28). Şükrü Hanioğlu, Osmanlı Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'nın İngiliz elçiliğiyle olan görüşmesinde Boerlere karşı yürütülen savaşta İngiltere'yi destek mânâsına gelen ifadeler kullandığını ve İngiliz zaferinden çok memnun olduğunu ilettiğini belirtmiştir (Hanioğlu, 1985, s.336).

Mektubu hazırlamakla İsmail Safâ, Ubeydullah Efendi ve Hüseyin Sîret görevlendirilmiştir. Ubeydullah Efendi, Tevfik Fikret'i ziyaret ederek İsmail Kemal'in karaladığı metni temize çekirmiştir (Akyüz, 1947, s.63). Hüseyin Cahit Yalçın, bildirinin bizzat Tevfik Fikret tarafından kaleme alındığını hatırladığını ifade etmiştir (Yalçın, 1999, s.150). Devletin üst kademesinde yönetici olan pek çok ismin yanı sıra Servet-i Fünûn edebiyatına mensup şair ve yazarlardan Hüseyin Sîret, İsmail Safâ, Tevfik Fikret ve Mehmet Rauf; İngiliz Elçisine takdim edilen ve Boerlere karşı İngilizleri savunan bu bildiriye imza atmışlardır. Tanzimat Dönemi sanatçılarından Samipaşazâde Sezai de bu bildiriye imzalamıştır. Alaattin Karaca'nın Hüseyin Sîret'e dayandırarak verdiği bilgiye göre, bildiriye 89 aydın ve sanatçı imzalamıştır (Karaca, 1987, s.49). Ancak Alaattin Karaca, herhangi bir listeye yer vermez. Şükrü Hanioğlu'nun verdiği listede sadece 29 aydın ve sanatçının adı bulunmaktadır. Hanioğlu'na göre bildiriye imza atan isimlerin tam listesi ve bu listedeki isimlerin meslekleri şöyledir: İsmail Safâ (Edebiyat Muallimi), Hüseyin Sîret (Servet-i Fünûn Muharriri), Tevfik Fikret (Servet-i Fünûn Muharriri), Mehmed Rauf (Servet-i Fünûn Muharriri), Samipaşazâde Sezai (Muharrir) İsmail Hakkı (Ergani Sancağı Defterdarı), Hüseyin Hüsnü (Zehirzâde Bağdat Müftüsü), Cemâl Sıtkı (Zehirzâde Bağdat Müftüsü), Hocazâde Mehmed Ubeydullah (Muharrir), Ahmed Şükrü (Berlin Sefaret-i Seniyesi Sabık Kâtib-i Sanisi), Ahmed Safî (Hariciye Nezareti hulefasından), Rifat Müyyed (Hukuk Doktoru), Mütevellizâde Abdülmecid (Musul ulemasından), Rüşdü (Şûra-yı Devlet müstahdeminden), Mehmed Nazmi (Askerî memur), Kemâleddin (İstanbul Polis Müdüriyeti), Mahmud Nedim (Muharrir), Abdülkerim (Muharrir), Ekrem (Maarif Encümeni Azası), Tahir (Bahriye Zabiti), Zülfikar (Bahriye Zabiti), Hamdi (Bahriye Zabiti), Rifat (Bahriye Zabiti), İsmail Kemal, Beyzâde Mahmud Nedim, Mehmed Cavid (Sabah muharriri), Ahmed Kemal (Mekteb-i Ticaret Mezunu), Ağa Hasib (Maliye Nezareti Dava Vekili) (Hanioğlu, 1985, s.575).

4.Bildirinin İçeriği ve Sunulması:

İngiltere Elçiliğine sunulmak üzere hazırlanan bildiri, İngiliz Devletini öven bir yazıdan ibarettir. Bildiride hürriyet ve adaleti yeryüzüne yaydığı iddia edilen İngiliz Devleti'nin Osmanlı Devleti'nin menfaatlerini savunduğu ileri sürülmektedir. Hüseyin Cahit Yalçın, Servet-i Fünûn sanatçılarının pek büyük bir coşkuyla sahip çıktıkları bildiri sunma fikrini başlı başına “çocukça” (Yalçın, 1999, s.149) olarak değerlendirmiştir.

Bildiriye imza atanlar, İngilizlerin bu gayretinden ötürü takdir etmenin de en fazla Osmanlılara düştüğünü iddia ederler. Bildiride, Afrika kıtasının kuzeyinin İslâm dini sayesinde aydınlık olduğunu ancak Afrika'nın diğer bölgelerinin zulüm, cehâlet ve bedevilik içinde yuvarlandığını öne sürerler. Onlar, İngilizlerin Afrika'nın kuzeyinde insanlara sağladığı adalet ve özgürlük ile Güney Afrika gibi yerlerde mutaassıp kavimlerin siyahilere uyguladığı kölelik düşünüldüğünde aradaki farkın anlaşılabilceğini iddia etmişlerdir. Bildirinin altına ismini açtıranlar, özgürlük ve adaleti Güney Afrika'ya götüreceklerini sandıkları İngilizlere Transvaal Savaşları sırasında başarı dileklerini Osmanlı gençleri adına iletmek amacıyla imzalamışlardır. Yine bu gençler, saygılarının İngiliz halkına iletilmesini Büyükelçi Sir Nicholas O'Connor'dan rica etmişlerdir.

Şükrü Hanioğlu'nun eserinde tam metnine yer verdiği bildiri şöyledir⁹:

“Majestelerinin Elçisi Sir Nicolas O'Conor Cenablarına”,

“Edvâr-ı tarihiyesini teşkil eden harekât ve fütûhâtında hürriyet ve adâlet gibi iki vâcibe-i insaniyeti tahkim ve ta'mim uğrunda en çok fedakârlıklar etmiş, en ziyade muvaffakiyetler göstermiş bir hükümet-i muazzama olmasına mebni İngiliz devlet-i fahimânesini rehnümâ-yı medeniyet unvan-ı celilesiyle tebcil etmek revâdır. Hususıyla bir asırdan beri Devlet-i Aliyyenin hukukunu müdafaa ve istikbalini te'minde ma'nen, maddeten ibzal eylediği hayırhâhâne mesaî ve müzahere ile Osmanlıların kalblerinde mevcudiyet-i siyaseleriyle kaim ve daim olacak hiss-i muhabbet husûle getirmiş olan İngiliz devlet-i muhteremesi daima saadet-i ümemde menafi'-i mahsusa aramak gibi âlicenâbâne bir fikir ile mütecelli meslek-i siyasiyesini takdir etmek vazifesiyle herkesden ziyade Osmanlıları mükellef kılmıştır. Nevahi-i şimaliyesi İslâmiyet içinde münevver iken cihat-ı sairesi zulm ü cehl ve bedâvat içinde yuvarlanan Afrika kıtasının aksam-ı mühimme-i cenûbiyesine atf-ı nazar olunub da insan ticareti gibi menafi'-i gayr-i meşru'a arkasında oralara kadar koşan akvam-ı mutaassıbanın tazallumât-ı gaddaranesine marûz kalmış kabail-i zenciye ile nice binlerce nüfus-i İslamiyeye bezl ü temin edilen hürriyet ve adalet göz önüne getirirsek İngiliz millet-i muaazamasının bütün alem üzerine neşr-i envar-ı adalet ve hürriyet eylemesi yegane matmah-ı nazar ittihaz eylediği düşünülünce bu def'a Afrika-yı Cenubî Cumhuriyetine karşı deruhde ettiği harbde dahi mazhar-ı muvaffakiyat olması temenniyât-ı vezaif-i insaniye sırasında görölüyor. İşte bu vazife-i mukaddeseyi Osmanlı şebbanı nâmına

⁹ Metin, Şükrü Hanioğlu'nun çevirdiği şekliyle aktarılmıştır.

imza eder ve hissiyat-ı ihtiramkârânemizin kabulüyle devlet-i metbualarına arzını niyaz eyleriz.”(Hanioğlu, 1985, s.574)

Bildiri sunulduktan sonra da pek çok tartışma olur. Bu tartışmaların en önemlisi, bildirin mahiyetinin ve imzacıların isminin Osmanlı sarayına nasıl jurnal edildiğidir. Hüseyin Cahit Yalçın ve Kenan Akyüz, mektubun İsmail Safâ tarafından Mahmut Paşa çarşısında düşürüldüğü ve “namuslu bir adam” tarafından bulunarak Servet-i Fünûn dergisi idarehânesine götürüldüğünü ifade ederler. Oysa bu yöndeki yaklaşım ve değerlendirmeler yalnızca hatıralara yansıyan birtakım bilgilerden ibarettir. Kimi kaynaklar, Hüseyin Sîret’in kaybettiği mektubun başka birinin eline geçmeksizin bulunduğunu dile getirmektedir (Çoruk, 2005, s.14) Şükrü Hanioğlu, gençlerin ziyaretinin dönemin Hariciye Nazırı Tefik Paşa’ya bizzat İngiliz Elçi Nicholas O’Connor tarafından iletildiğini ve bu bağlamda iki devletin diplomatik kanalları arasında birtakım görüşmelerin cereyan ettiğini ifade etmektedir (Hanioğlu, 1985, s.337). Rıfat Müeyyed de II. Abdülhâmid’in Kraliçe Victoria’ya bir telgraf çekerek İngiltere’nin Boerlere karşı kazandığı zaferi kutladığını belirtir (Çoruk, 2005, s.14). Bu bilgilere zıt görüş, Hüseyin Sîret’in İbnülemin Mahmud Kemal İnal’e verdiği takirde “Sultan Abdülhâmid’in İngilizlere karşı itihaz ettiği hasmâne siyaset...” (İnal, 2002, s.2178) şeklinde ifade edilmektedir.

5.Transvaal Savaşı ve Bildiri Hakkında Yazılanlar ve Yorumlar:

İsmail Kemal’in *Transvâl Meselesi* adlı yayını, bu konu ile ilgili 1900 yılında sıcağı sıcağına yazılmış ilk ağızdan müstakil bir eserden oluşmaktadır. İsmail Kemal Bey, *Transvâl Meselesi*’nde, Fransızların gerçek Osmanlı müttefiki olmadığını ve son asırda yaşanan savaşlarda daima Osmanlı düşmanlarıyla işbirliği ettiğini, İngilizlerin ise Osmanlı çıkarlarını savunduğunu abartılı bir dille aktararak eserine giriş yapar. İngiltere’nin Güney Afrika’da Hollandalı ve Fransızların zulmünü sona erdirdiğini savunan İsmail Kemal, tezlerini desteklemek için İngilizlerin siyah adama eşitlik verdiğini ve medeniyeti oralara da götürdüğünü ileri sürer (İsmail Kemal, 1318, s.31).İsmail Kemal, Boerlerin yerli halkı bezdirdiğini ve her türlü ağır şart altında insanlık dışı çalıştırdığını iddia ederek İngilizlerin onlara karşı yürüttüğü mücadelenin bu tür ayrımları ortadan kaldırmak amacını taşıdığını öne sürer. Hatta İsmail Kemal, Ümit Burnu’nda yaşayan Müslümanların İngilizlerin kendilerini Boer esaretinden kurtardıkları için savaş sırasında İngilizlerin yanında savaşmayı cihat olarak gördüklerini ifade eder: “Ümîd Burnu Müslümanları ve Transvaal madenlerinde işleyip ilân-ı harb sebebiyle Boerler tarafından tard ve teb’id edilmiş olan Müslümanlar İngiltere idâresi sâyesinde mazhar oldukları nimet-i hürriyet ve adâletin hakk-ı şükrânını îfâ için silah altına girip düşmanlara karşı kanlarını dökmeğe dinen ve vicdanen mecbur ve bu vazifeyi îfâya hazır olduklarını yek-zebân olarak Ümîd Burnu Valisi Sir Alfred de Milner’e arz ve beyân etmişlerdir.” (İsmail Kemal, 1318, s.87) İsmail Kemal’in bu eserinde İngilizleri dünyanın dört bir yanında yaşayan Müslümanların hamisi gibi göstermek istemekle bu derece bir İngiliz yanlılığı sergilemesi, son derece düşündürücü görünmektedir. Arapça çevirisi de neşredilen *Transvâl*

*Meselesi*¹⁰ adlı eserin sonunda İslâm milletleri için İngiliz Devleti'ni desteklemenin bir görev olduğu iddia edilmektedir: "İngiltere'nin şu teşebbüsât-ı medeniyet-bahşâsının muvaffakiyetini temenni eylemek insaniyetin irtikâsını cidden temenni eylemektir. Böyle bir maksad-ı insaniyetkârâne ve hürriyet-perverânenin husûlü için İngiltere'ye râbita-i kalbiye ile merbut olmak ve ümîd-i necâtını onun himmet-i Teâlâ-perverânesine hasr etmek mazlum milletler, terakkî ve temeddün arzu-keşi olan kavimler ve alelhusus ehl-i İslâm için bir vazifedir." (İsmail Kemal, 1318, s.166)

Jön Türk üyelerinden İsmail Kemal Bey'in İngiliz propagandasını bu boyutlarda yapması, pek çok soru işareti doğurmaktadır. İsmail Kemal Bey'in İngilizlerle olan ilişkisi bilinenden farklı olarak düşünülmelidir. *Transvâl Meselesi* adlı eserin aynı yılda hem Türkçe hem Arapça olarak yayımlanması üzerinde durulması gereken bir hadisedir. Zaten eserde yer alan fikir ve önerilerin İngiliz tezlerine sıkı sıkıya bağlılığı bu düşüncemizi kuvvetlendirmektedir.

Daha önce belirttiğimiz gibi İngiliz Elçisi Sir Nicolas O'Connor, kendisine takdim edilen bildiriye ve İsmail Kemal Bey önderliğinde yapılan ziyareti Osmanlı Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'ya iletmiştir. Tevfik Paşa da İngilizlerin Transvaal zaferine karşı duyduğu memnuniyeti Osmanlı yönetimi adına paylaşmıştır. Bu durumda Jön Türklerle Osmanlı Devleti'nin resmi kaynaklarının görüşleri arasında bir fark görünmemektedir. Alman Büyükelçisi Marshall ise Osmanlı gençlerinin bu hareketleri karşısında tedirginlik duymuştur. Zaten Boerleri destekleyen Almanların İngilizleri destekleyen bu gençlerle aynı fikirde olması mümkün değildir. Şükrü Hanioglu, Alman Elçi Marshall'ın Saray'da yakın ilişkide bulunduğu İzzet ve Ragıp Beyler'den Sultan Abdülhâmid'in bu tür alenî siyasal gösterilerden tedirginlik duyduğunu ifade etmiştir (Hanioglu, 1985, s.337). Ahmed İhsan Tokgöz de II. Abdülhâmid'in Alman imparatoru II. Wilhelm ile iyi ilişkiler içinde bulunduğunu ve Alman imparatorunun Boerlere "başarı dileği" telgrafi çektiğini şu sözlerle dile getirmektedir: "... İngiliz sevgisi yüzünden Boer savaşında hepimiz, bilmeden zavallı Boer'lere karşı ve İngilizlerden yana konuşuyorduk. Bunu dünya basınının propagandası da etkiliyordu. Çünkü hiçbir gazetede Boer'lerin bağımsızlık savaşına kalkıştıklarına ilişkin tek bir sözcük bile yoktu; sözde ayaklanma bastırılıyordu. Yalnızca bir olay olmuştu, o da Almanya imparatoru II.Wilhelm'in Boer'lerin reisi Krüger'e çektiği başarı dileği telgrafıydı. II.Wilhelm'in bu telgrafını da İngiliz propagandası bin türlü anlamlara çekmiş ve şamatalarla boğmuştu. Alman imparatorunun Abdülhâmid'le dost geçinmesi, iki kez İstanbul'a gelip padişaha konuk olması, Türk aydınlarının imparatora kötü gözle bakmasına yeterdi." (Tokgöz, 1993, s.87)

¹⁰ *Transvâl Meselesi* Türkçe olarak basıldığı yılda ve aynı adla Arapçaya Mehmed Kadri Nasuh tarafından tercüme edilir. Eserin Türkçe baskısıyla hemen hemen aynı günlerde Arapçaya tercüme edilerek neşredilmesi, Osmanlı ve Araplar arasında İngiliz propagandası şüphesini güçlendirmektedir. Nitekim eserin yayım tarihinde Mısır İngiliz işgali altındadır.

Bütün bu gelişmelerden sonra, imzacı gençler yakalanıp gözaltına alınmıştır. Kenan Akyüz'e göre İngiliz Elçiliğinin araya girmesiyle genç aydın ve sanatçılar serbest bırakılmışlardır (Akyüz, 1947, s.63 ve İnal, 2002, s.2023). Hadisenin etkileri biraz küllenince Hüseyin Sîret Adıyaman'a, İsmail Safâ da Sivas'a, Ubeydullah Efendi Hicaz'a sürgün edilmiştir (Akyüz, 1947, s.63). O dönemde ziyaret fikrasının önderi ve Şûrâ-yı Devlet Azası olan İsmail Kemal hemen cezalandırılmamıştır (Hanioğlu, 1985, s.337). İsmail Kemal Bey yerine İsmail Safâ, Ubeydullah Bey ve Hüseyin Sîret'in cezalandırılması, İngiliz misyonunun koruduğu kişiler bakımından da dikkat çekicidir.

Şükrü Hanioğlu, Jön Türklerin o dönemde İngiliz yanlısı bir politika taraftarı olduklarını ve devlet kademelerinde yer alan yüksek profilli yönetici ve ulemanın da bu taraftarlar arasında bulunduğunu Avusturya kaynaklarına dayandırarak verir (Hanioğlu, 1985, s.337). Kenan Akyüz, bu hadisenin bildiriye imzalayan aydın ve sanatçıların uykusunu kaçırdığını ve köşeye sindiklerini ifade ederek Servet-i Fünûn'un da mimmendiğini belirtir (Akyüz, 1947, s.64).

Ahmed İhsan Tokgöz, İngilizlerle Boerler arasında yaşanan savaşta, bilgi eksikliğinden kaynaklı olarak yanlış konumlandığını şu sözlerle dile getirmektedir: “Boer’lerin kurtuluş savaşında İngilizler kadar İngiliz tarafıydık. Bu abartılı duygulardan yararlanmak isteyen birkaç siyâset tellâli, bizimkilere baş olmuştu...” (Tokgöz, 1993, s.88)

Hüseyin Cahit Yalçın, İngiliz Elçiliğine sunulan bildirinin İsmail Kemal Bey'in kişisel hırs ve amaçlarına hizmet ettiğini şu ifadelerle aktarır: “...İsmail Kemal Bey'in Fikret'i böyle bir girişime götürmesi, yalnızca kendi kişisel çıkarlarını sağlamak başka bir şeye dayanıyor değildi. Ya Abdülhâmid'e şantaj yapmak istiyordu ya da Osmanlı'da sözü geçen, önemli biri olduğuna İngiltere elçiliğini inandıracak oradan bir çıkar sağlama isteğindediydi. Bunu ancak meşrutiyetin duyuruluşundan sonra, İsmail Kemal Bey'in gerçek kişiliği açığa çıkınca anlamak olanağı bulundu.” (Yalçın, 1999, s.150)

Ali Kâmi (Akyüz), İsmail Safâ'nın *Hissiyat* adlı eserinin başına yazdığı “İsmail Safâ Bey'in Terceme-i Hâlidir” adlı yazısında Transvaal Savaşları nedeniyle sunulan bildirinin Abdülhâmid idaresine karşı olan özgürlük mücadelesini yansıttığını savunmuştur: “O zaman Afrika-yı Cenûbîde pek meşgul olan İngiltere Devleti Transvâl Muharebesini hüsn-i netîceye îsâl etmişti. Bilmem kimin teşvikiyle İstanbul'un en münevver gençlerinden mürekkebe bir heyet hükûmet nâmına Kraliçe Victoria'yı tebrik için İngiltere sefârethânesine gittiler. Şâir-i mâderzâd bu heyete dâhil idi. Bizi daima ıslâhâta sevk ile hakan-ı sâbıkı da bu iş için iyice tazyik eden İngiltere devlet-i fehîmesine şu sûretle ibrâz-ı muhâllesat-ı millet için inâyet olduğu kadar da Abdülhâmid için bir cinâyet idi. Derhâl sefârethâneye gidenler birer sûretle tevkîf ve Mâbeyn'e sevk olundular. Sefirin kendi hükûmeti nâmına tavassutu onları kurtardı. Fakat içlerinde en ziyâde müşevvik olduğu anlaşılınlar, elebaşılar mimmendi. Şâir-i mâderzâd bu mimmilerden idi. Zaten onun Gedikpaşa'daki ikametgâhı o zaman için muzır addolunan hep böyle mimmilenmiş eşhâsın ziyâretgâh-ı dâimîsi idi. Millettin mukadderâtına karşı bîgâne kalamayan mütefekkir nâsiyeler bir odaya

kapanarak istikbâllerini tehdîd eden idâre-i müstebîdeye lanet-hân olurlardı.” (İsmail Safâ, 1328, s.17-18)

İsmail Hikmet (Ertaylan), İsmail Safâ ve Hüseyin Sîret’in bu bildiri üzerine tutuklanıp sürgün edilmesini şu sözlerle aktarır: “Arkadaşlarından biri görüşüklerini tahrîf ile Safa’yı, Sîret’i, Fikret’i jurnal etmişti. Evleri basmışlar, aramışlar. Bilhâssa Safa ile Sîret’in evlerinde çok ezâ ve cefâ etmişlerdi.” (İsmail Hikmet, 1925, s.621-622). Kenan Akyüz, Tevfik Fikret’in evinin arandığını ve sorgulanmak üzere Mabeyn’e götürüldüğünü söyler (Akyüz, 1957, s.63) İmzacılar arasında yer alan Rıfat Müeyyed de 1919 yılında Akşam gazetesine yazdığı bir hatırasında Mabeyn’deki sorgusundan bahseder (Çoruk, 2005, s.15-16).

Yine Kenan Akyüz, Tevfik Fikret üzerine yaptığı çalışmasında İngiliz yanlısı gençlerin siyasetlerinin vardığı yeri traji-komik olarak tasvir eder: “İngiltere, Türk aydınlarının kafasında eşsiz bir hürriyet memleketiydi. Bunun için, bu sınıf arasında, İngiltere’ye karşı aşırı bir sempati vardı. Hattâ Meşrutiyetin ilânı sıralarında, izinli olarak bulunduğu memleketinden İstanbul’a dönen İngiliz büyükelçisi Sirkeci garında Türk gençliği tarafından büyük bir heyecanla karşılanmış, bazı gençler elçinin arabasının atlarını çözerek arabayı kendileri çekmişlerdi...” (Akyüz, 1947, s.62).

Necip Fazıl Kısakürek, hadiseyi İsmail Safâ ve arkadaşlarının İngiliz taraftarlığı yaptığı gerekçesiyle vatan hainliği çerçevesinde değerlendirir: “Bizzat Peyami Safa’dan dinlediğime göre, (Boer)lere İngilizler tarafından yapılan o şeni zulümler üzerine bütün Avrupa İngilizler aleyhine ayaklanırken, babası şair İsmail Safâ, birkaç edebiyatçı arkadaşıyla İngiliz Elçiliğine gitmiş ve aynı muamelenin Türkiye’ye yapılmasını sefirden istemişler! Bundan sonra, Peyami Safa’nın değil, kendi fikrimi söyleyeyim ki, vatana hiyanet çapında ve idamlık bir suç olan bu harekete karşı Abdülhamîd, İsmail Safâ’yı, oğlu Peyami iki yaşındayken Sivas’a nefyetmiş ve ayda bilmem kaç altun maaş bağlayarak orada oturtmuş... İsmail Safâ da, Sivas’ta veremden ölmüş... -Vay, hain Abdülhamîd benim babamı öldürdü! Peyami’nin kanaati buydu ve benden bir gün şu cevabı almıştı: -Abdülhamîd senin babanı öldürmedi, kesesinden besledi. Ben onun yerinde olsaydım babanı astırırdım! Yine Peyami Safa’dan dinlediğime göre, Abdülhamîd bu sürgün hakkında soru soran İngiliz seferine şöyle diyor: -Siz burada yabancı bir devletin temsilcisi misiniz, yoksa birini murakabe etmeye memur bir fevkalade komiser mi? Burdan çıkınız ve bir daha böyle mevzular üzerinde benden rüşvet istemeyiniz! Aynı hareket İngiltere’de yapılırsa acaba yapana nasıl bir ceza verirdiniz diye sormaya lüzum görmüyorum (...) Türkiye’nin Afrika vahşilerine uygun bir muameleye, istilâ ve kılıçtan geçirilmeye tabî tutulmasını İngiliz sefirinden istemenin cezası asılmaktan ve sehpa üç gün sallandırılmaktan gayri ne olabilirdi?..” (Kısakürek, 2003, s.205).

Peyami Safa ise babası İsmail Safâ’nın Sivas sürgününe gönderilmesini anlattığı yazısında İngilizlere destek olmanın yanlış bir hareket olduğunu; ancak sürgüne gönderilmesi için Abdülhamîd’e bir fırsatı sunduğunu şu sözlerle dile getirir: “O tarihte, İngiltere Boer’lere açtığı savaşı kazanmıştı. Sonraları; Osmanlı Meşrutiyetinde Berat Mebusu olan İsmail

Kemal'in teşviki ile Tefik Fikret, İsmail Safâ ve bazı münevverler, hürriyet mücadelelerinde İngiltere'nin Türk Liberallerine teveccüh ve sempatisini kazanmak, İngiliz sefarethanesine giderler ve İngiltere'yi tebrik ederler. Bunun bir bakıma yanlış bir hareket olduğuna şüphe yoktur ve Sultan Hamid'in İsmail Safâ'yı kıyasıya cezalandırması için mükemmel bir bahane değerini taşıdığı muhakkaktır." (aktaran Karaca, 1987, s.50).

Nihal Atsız, İngilizleri destekleyen aydın ve sanatkâr grubunun gerçeklerden habersiz olduğunu ve İsmail Safâ ile arkadaşlarının sürgününün haklı sebeplere dayandığını şu ifadelerle dile getirmiştir: "İsmail Safâ, İngiliz-Boer savaşında, İngilizlerin bir başarısını, onların elçiliklerine giderek tebrik ettiği için, Sultan Hamid tarafından, haklı olarak, sürgün edilmiştir. Belki İsmail Safâ, o zaman, İngilizlerin nasıl bir Türk ve Müslüman düşmanı olduğunu bilmiyordu. Fakat geniş haber alma imkânları ile her şeyi bilen Sultan Hamid, memleket aydınların düşman elçilikleriyle temasına müsaade edemezdi. Şimdi insafla düşünülün: Hiçbir sebep yokken, sırf yurtlarındaki elmas madenlerin zapt etmek için, bir avuç Boer'e büyük ordularla saldıran İngiltere'yi tebrik etmek hangi hürriyetçilik anlayışının sonucudur. O günkü İngiltere'yi Boerleri yendi diye tebrik etmekle, bugünkü Moskofları Finlere karşı başarılarından dolayı alkışlamak arasında ne fark vardır?" (Atsız, 1977)

Şerif Mardin *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908* adlı eserinde, Transvaal Savaşları sırasında İngilizlerin Boerlere karşı "tenkil" siyaseti izledikleri bir dönemde bu aydın ve gençlerin İngiliz elçiliğini tebrik ziyaretlerini "mücessem bir gaf" olarak değerlendirir: "Bu ziyaret İngiltere'ye Boer'lere karşı giriştiği savaşta başarı dilekleri sunmak için yapılmıştı. İngilizlere karşı güttüğü siyasete göre Abdülhâmid'in bu hareketi bir ayaklanma olarak değerlendireceği belliydi. Bu bakımdan girişim cesuraneydi." (Mardin, 2012, s.64)

Alaattin Karaca, İsmail Safâ üzerine hazırladığı çalışmasında Transvaal Savaşları ve bildiri hakkında şu değerlendirmeyi yapar: "Bu siyasî hadiseyi bütünüyle kavramak için biraz da Transvaal Savaşından söz etmek lazımdır. Transvaal, Güney Afrika'da bulunan küçük bir ülkedir ve zengin maden yataklarına sahiptir. 1899'a kadar bir İngiliz sömürgesi olan Transvaal'da, Boerler diye bilinen yerli halk İngiltere'ye karşı isyan eder ve aralarında bir savaş başlar. Bu savaş, tarihe Transvaal Savaşı olarak geçmiştir." (Karaca, 1987, s.48-49). Alaattin Karaca, Hüseyin Cahit dışındaki tüm Servet-i Fünûn şairleri tarafından bildirinin imzalandığını söyler.

Turan Karataş, Hüseyin Sîret ve arkadaşlarının İngiliz Elçiliğine sundukları bildirinin "geçmişin yüz karası" olduğunu ifade eder: "Bazı tarihî olaylar vardır ki, hayali, cihan değil, bir an bile değmez. Çünkü insanlık adına, millet namına yüz karası ve ayıbidir bu tür olaylar. Ne var ki, bu gibi hadiselerin hatırlanmasında, bilinmesinde, anlatılmasında sayısız fayda

vardır; insanlar aynı hataya düşüp tarih tekerrür etmesin diye.” (Karataş, 2011, s.25)¹¹

6.Sonuç

Servet-i Fünûn sanatçılarından bir kısmının, Boerlere karşı 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın başlarında yürütülen savaşlarda İngilizleri desteklemeleri eleştiri konusu edilmiştir. Bu eleştiri genellikle Boerlerin siyahi-yerli bir halk olarak tanıtılmasından kaynaklanmaktadır. Oysa Boerler, tıpkı İngilizler gibi bölgeye sonradan yerleşmiş sömürgecilerden sayılmaktadır. Nitekim II. Dünya Savaşı’ndan sonra da İngiliz ve Hollanda asıllı göçmenler, sistematik ayırım düzenlemeleri olan “Apartheid”i el birliğiyle uygulamışlardır. Sömürgecilerin birbiriyle olan savaşında bir tarafı desteklemenin öbür tarafı desteklemekten hiçbir farkı yoktur. Boerleri, özgürlük yanlısı yerli-siyahi bir halk olarak göstermek tarihsel realiteye aykırı düşmektedir. Ayrıca İngiliz Devleti’nin, “Scorched Earth Policy” adlı bir takım sert tedbirler uygulayarak dünya tarihindeki ilk toplama kamplarını kurması ve Boerlere yönelik olarak hayata geçirdiği tenkil ve ölüme mahkûm etme gibi savaş politikaları, dünya kamuoyu tarafından o dönemde yakından takip edilmiş ve tepkiyle karşılanmıştır. Osmanlı aydın, sanatçı ve yöneticileri arasında yaşanan tartışmaların da asıl nedeni de İngiliz Devleti’nin Güney Afrika’daki savaşlar sırasındaki bu uygulamalarıdır.

İsmail Kemal Bey ve arkadaşlarının İngilizlere olan desteği ve sonrasında sunulan bildiri, konjonktürel bir hadise olmaktan ziyade İngilizlerce planlanmış propaganda amaçlı bir proje gibi görünmektedir. Garip olan şurasıdır ki Osmanlı Devleti’nin Hariciye Nazırı Tevfik Paşa aracılığıyla İngiliz elçiliğine sunulan resmî görüşler ve Kraliçe Victoria’ya çekilen telgrafta benzer yaklaşımın sergilenmesidir. Sadece birtakım genç aydınların kendi başlarına yabancı bir misyonda birtakım siyasal işlere girişmesi dönemin yönetimi açısından tedirginlik yaratmıştır. Bu da dış politikada Almanları küstürmemek arzusunun kaynaklanmıştır.

Transvaal Savaşları sırasında alınan tavır nedeniyle yalnızca Servet-i Fünûn yazar ve şairlerini eleştirmek tarihsel realiteye uygun düşmemektedir. İsmail Kemal’in arkasından giden bir kısım Servet-i Fünûn

¹¹ Mehmed Âkif’in “Necid Çöllerinden Medine’ye” adlı şiirinde Transvaal’dan bahsedildiğini görmekteyiz:

Evet, o koskoca âlem ... Tunuslu, Afganlı,
Transvâlli, Buharalı, Çinli, Sudanlı,
Habeşli, Hıyveli, Kaşgarlı, yerli, Hersekli,
Serendib’in, Cava’nın, Mağrib’in bütün şekli;
Hülâsa, attığı kollar, muhîm-i garbiden,
Cihan cihan dolaşıp, müntehâ-yı şarka giden,
O düdman-ı kerimin sayılmaz evlâdı,

Huzûr içinde bırakmış bu mahşer-âbâdı!” (Ersoy, 2009, s.333)

Mehmed Âkif, Medine’ye olan yolculuğunu işlediği şiirde, peygamberimizin kabrinin ziyareti sırasında yer verdiği insan tasvirlerinde dünyanın dört bir yanından gelen Müslümanlarla birlikte Transvaalli olanlar da dekora eklenmiştir. Bu şiirde Transvaal Savaşlarına ilişkin bir gönderme bulunmasa da dönemin aydın ve sanatçıları üzerinde bıraktığı tesirler bakımından dikkate değerdir.

yazar ve şairi, çeşitli maksatlarla yönlendirilmiş İngiliz propagandasından habersiz kalmışlardır. Ancak Transvaal Meselesi nedeniyle girilen eylemlerin, Servet-i Fünûn sanatçılarının Jön Türk hareketine verdiği destek bakımından bir çelişki de yaratmaz. Bu bildiri hadisesi, Jön Türklerin meşrutiyeti ilan edebilmek ve Osmanlı yönetim kademelerini ele geçirmek için yabancı devlet güçlerinin desteğini kazanmak amacıyla teşebbüste buldukları siyasal bir eylem olarak görünmektedir.

Kaynakça

- Akyüz, Kenan (1947). *Tevfik Fikret*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Atsız, Nihal (1977). *Türk Tarihinde Meseleler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Creswicke, Louis (t.y.). *South Africa and the Transvaal War*. Edinburg & London: Ballantyne, Hanson.
- Çoruk, Ali Şükrü (2005). “Meşrutiyet İçin Transval’de Ölmek” *Türk Edebiyatı Dergisi*. S.386.İstanbul. ss.12-16.
- Ersoy, Mehmed Âkif (2009). *Safahât*. Ankara: Hece Yayınları.
- Hanioglu, Şükrü (1985). *Bir Siyasal Örgüt Olarak; Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (2002). *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü'ş-Suarâ)*. Hazırlayan: İbrahim Baştuğ. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İsmail Hikmet (1925). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Bakü: Azer Neşr.
- İsmail Kemal (1318). *Meseletü't-Transvâl*. Arapçaya Çeviren: Mehmed Kadri Nasuh. Kahire: el-Matbaatü'l-Osmaniyye.
- İsmail Kemal (1318). *Transvâl Meselesi*. İstanbul: Matbaa-i Osmaniye
- İsmail Safâ (1328). *Hissiyat*. İstanbul: Osmanlı Matbaası.
- Karaca, Alaattin (1987). “Edebî Tenkitleri ve Şiirleriyle İsmail Safâ'nın Edebiyatımızdaki Yeri”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karataş, Turan (2011). *Hüseyin Sîret Bedbaht Bir Muhalif Kırgın Bir Şair Sırlı Bir Derviş*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Kısakürek, Necip Fazıl (2003). *Ulu Hakan II. Abdülhamîd Han*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Mardin, Şerif (2012). *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Thompson, Leonard (2001). *The History of South Africa*. New Haven:Yale University Press.
- Tokgöz, Ahmed İhsan (1993). *Matbuat Hatıralarım*. Yayına Hazırlayan: Alpay Kabacalı.İstanbul: İletişim Yayınları.
- Van Heyningen, Elizabeth (2015). “The South African War as Humanitarian Crisis” *International Review of the Red Cross* 97 The evolution of warfare (900), 999–1028).
- Yalçın, Hüseyin Cahit (1999). *Edebiyat Anıları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- [mschaga.pbworks.com/f/Anglo-Boer+War] Erişim Tarihi:20.03.2018